

SHIGA LAIKA PA

MYEN MUNG DAN HTE SENG AI SAWK SAGAWN GAWNG HKRANG (MYANMAR MECHANISM) NGU AI HPA RAI TA?

Mungkan Wunpawng hpung Shinggyim Ahkaw Ahkang Kawngsi (the United Nations Human Rights Council) gaw 2018 September shata 27 ya hta dawdan masing 39/2 hpe jahkrat nna Shanglawt ai Sawk Sagawn Gawng hkrang (Independent Investigative Mechanism for Myanmar) (“IIMM” or “Myanmar Mechanism”) ngu ai hpung hpe hpaw hpang dat ai. IIMM hpe hpaw hpang dat ai gaw Myen mungdan hte seng ai Shanglawt ai Shiga tam Sagawn Masing hpung (UN Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar (FFM)) kaw na shapraw tawn da ai Myen mungdan kata hta byin nga ai shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai sumtang laika hte seng na matut galaw sa na matu rai nga ai. Dai sumtang laika hta Jinghpaw mungdaw, Rakhine hte Sam mungdaw ni hta byin nga ai shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai masa ni gaw sawng dik ai majaw, mungkan hte seng ai ru hka amu (International crimes) byin ai ngu daw dan mai ai masa lam ni hpring tsup nga ai nga nna madi madun da ai. Mungkan Wunpawng hpung Shawa Rapdaw (General Assembly) kaw nna mung Gawng Hkrang (mechanism) hpaw dat ai hpe hkap tau la sai.

“IIMM gaw shinggyim ahkaw ahkang tawt lai hkrum ai ni, tawt lai ai ni hpe amyau bawsang, mung chying masha, hpung makam hte mungmasa wuhpung malawm byin ai n byin ai, zawn re ai hpe n ging hka ai sha, lit nga ai ni lit la ra ai masa du wa hkra atsam dat galaw sa mat wa na re. Laknak lang wuhpung yawng du na aten hta shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam galaw wa yang na masa hpe sadi jaw dat ai lam re. Yawng hpe anhte ni a la yu nga ai. Ru hka amu tawt lai ai ni kadai mung, lani mi na aten hta lit la ra na re.”

nga nna Myanmar Mechanism a ningbaw Nicholas Koumjian gaw 42 lang na Mungkan Wunpawng Hpugn Shinggyim Ahkaw Ahkang Kawngsi (Human Rights Council) de tang shawn ai ndau laika hta tsun sai.

MYEN MUNG DAN HTE SENG AI SAWK SAGAWN GAWNG HKRANG (MYANMAR MECHANISM) GAW HPA BAW NI HPE GALAW NGA AI RAI?

Shinggyim Ahkaw Ahkang Kawngsi (Human Rights Council) hku nna Myanmar Mechanism hpe hpaw dat ai gaw mungkan madang sawng dik ai ru hka amu hte mungkan ting hte seng ai tara upadi tawt lai ai lam hpe sawk sagawn na matu lit shatsam tawn da ai re. Lit madung gaw sakse sakgan ni hpe hta mahkawng na (collect), dai hpe grau ngang krang hkra shachyaw na (consolidate), zing da na (preserve), ding lik yu ai (analyse) lam ni hpe galaw mat na re. Hta mahkawng tawn da ai sakse sakgan ni hpe Mungkan madang masat tawn da ai tara upadi hta hkan nna rap ra ai hku, shang lawt ai hku tara je yang ai lam galaw wa yang, lawan ladan galaw sa wa lu na lam hta garum ya na matu Myanmar Mechanism (MM) hpe lit shatsam da ai. Tawt lai mat ai ruhka amu ni hpe htawm hpang e mungkan tara rung shing nrai (shnr) mungdan ginra tara rung hte dai ruhka amu ni hpe je yang na matu laksan hpaw ai tara rung, je yang na daru ahkang aya lu ai tara rung ni hta akyu jashawn lu na matu rai nga ai.

MYANMAR MECHANISM GAW FACT-FINDING MISSION (FFM) ON MYANMAR HTE GARA HKU SHAI HKAT AI RAI?

Myanmar Mechanism hte Shiga Tam Sagawn Masing hpung (FFM) gaw n bung hkat ai hpung rai nga ai. Yaw shada lam hte ningbaw ni mung n bung ai. FFM hpe hpaw dat ai gaw Myen mung hta 2011 kaw na byin wa ai shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam ni hpe jaw ai hku sawk sagawn nna mungkan madang ru hka amu byin nga ai ngu hpe shachyaw nna htawng madun na matu re. Shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam ni hpe FFM sawk sagawn nna sumtang laika shapraw ai hta mungkan madang hku masat tawn da ai ladat hpe jai lang ai. Sakse sakgan

ni hpe htawng madun yang hkan nang hkan sa ra ai madang (standard of proof) rai nga ai. Dai madang hta hkan nna she Myen mung kaw byin nga ai shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam ni gara madang byin nga ai ngu hpe gyinchyum daw dan ai. Ingalik hku “reasonable grounds to conclude” ngu ai re. Rai tim Myanmar Mechanism gaw FFM jai lang wa ai ladat hta grau madang tsaw ai hku sakse sakgan ni hpe sawk sagawn nna ru hka amu tawt lai ai hta lit nga ai ni hpe tara rung hta je yang lu na matu galaw sa wa na re. Ru hka amu tawt lai ai ni hpe je yang na matu sakse sakgan madun ra ai madang (standard of proof) gaw grau tsaw ai. Ru hka amu tawt lai ai wa kaw, mara hpring tup nga ai ngu sakse madun lu ai madang “byin chye ai ngu n hten ai lam hta lai ai (beyond reasonable doubt)” hku rai ra ai. Mabyin masa hpe sawk sagawn ai wa nan mung, tawt lai mat ai ru hka amu ni teng teng byin wa ai ngu hpe myit kata kaw na hkap la kam sham ai (intimate conviction) sakse nga ra ai. FFM gaw shatsam da hkrum ai lit hpe gun hpai ngut mat sai. Myanmar Mechanism gaw shi a lit ni hpe ya she galaw hpang wa ai re.

Myanmar Mechanism gaw tara je yang lu na matu amu laika hpe shajin ai hta FFM kaw na mahkawng da ai shiga mabyin masa, sakse sakgan ni hpe matut jai lang mat wa na re. Shiga mabyin hte sakse sakgan ni hpe kaga mai lu ai shara kaw na mung hta mahkawng nna dinglik yu mat wa na re. Rap ra nna shang lawt ai tara rung hte Myen mung hta byin ai ru hka amu ni hpe je yang na ahkaw ahkang nga ai tara rung hkan tara je yang lu na matu yaw shada let sakse sakgan hpe shajin mat wa na re.

MYANMAR MECHANISM GAW TARA TAWT LAI AI NI HPE TARA JE YANG NA I?

Myanmar Mechanism gaw tara rung nrai ga ai. Tara tawt lai ai ni hpe rim na atsam nnga ai. Tara je yang na atsam nnga ai. Shi a lit madung gaw sakse sakgan ni hpe sagawn kahkyin na, zing makawp tawn da na matu re. Dai sakse sakgan ni hpe ya na aten (shnr) htawm hpang e mungkinan tara rung hkan sha n ga, Myen mung hta tawt lai ai mungkinan ru hka amu ni hpe je

yang mayu ai tara rung hkan, rap ra ai hku lit nga ai ni hpe tara je yang lu na matu shajin tawn da ai lam rai nga ai.

Myanmar Mechanism kaw na sawk sagawn tawn da ai sakse sakgan ni hpe jai lang na matu hpyi shawn wa ai rai yang masat tawn da ai rip kawp ni hpe hkan nang lu ai ni hpe sha jai lang na ahkaw ahkang jaw na re. Dai rip kawp ni gaw ru hka amu hte seng na myi hte chyaw mu ai sakse (witness) ni hpe makawp maga ya ra ai, shiga mabyin hte seng na tsun dan ai, htawn shalai ya ai wa hpe makawp maga ra ai, chye gying ai ni hta lai nna kaga kadai hpe mung dai shiga lam ni hpe n tsun shabrawng na ngu hkam daga jaw lu ai wuhpung hte tara rung ni hpe sha jai lang na ahkang jaw na re. Bai nna Mungkan tara upadi hpe hkungga ai, mungkan madang hku hkan nang hkan sa nna rap ra ai hku tara je yang ai, si ari (capital punishment) hpe n hkap la ai tara rung ni hpe sha Myanmar Mechanism hta zing da ai sakse sakgan ni hpe jai lang na ahkang jaw na re.

MYANMAR MECHANISM GAW MUNGKAN RU HKA AMU TARA RUNG (INTERNATIONAL CRIMINAL COURT -ICC) HTE GARA HKU SHAI AI RAI?

International Criminal Court (ICC) gaw mungkan madang byin ai ru hka amu hte seng ai tara rung langai re. Dai tara rung a daw dan ai lam hpe hkap la na nga nna myit hkrum sen htu tawn da ai mungdan ni ntsa hta tara je yang lu ai daru atsam (jurisdiction) nga ai. Masa hta hkan nna ICC malawm mungdan ginra ni hta byin ai mabyin ni hpe sawk sagawn mai ai, tara je yang mai ai re. 2019 November shata 14 ya hta ICC kaw na tara agyi ni gaw ru hka amu hpe ahkyak la tang shawn ai tara kasa (Prosecutor) hpe Rakhine mungdaw kaw na Rohingya amyu ni masha wunawng hku laja lana gau shale hkrum ai lam hte seng nna sawk sagawn na matu ahkang jaw dat sai re. Myen mungdan gaw ICC malawm mungdan nre. Rai tim Bangladesh gaw malawm mungdan langai rai nga ai.

Myanmar Mechanism gaw ICC zawn tara rung nre. Sawk sagawn ai hpung langai sha re. Myanmar Mechanism gaw Rakhine kaw byin ai zawn, Myen mung lamu ga jarit shinggan de masha wunawng hku gau shale hkrum ai lam hpe sha madung sawk sagawn na nre. Myen mungdan shara shagu hta 2011 kaw nna byin nga ai sawng dik ai mungkan madang ru hka amu hte mungkan tara upadi hpe tawt lai ai lam ni hpe sawk sagawn mat na. Sakse sakgan ni hpe sawk sagawn ai hta tara tawt lai ai wa hte, tawt lai hkrum ai ni a amy baw sang, hpung makam masham hte, shi a mung chying mungdan masha hkam la da ai lam ni hpe myi man n lata ai sha sawk sagawn mat wa na re.

MYANMAR MECHANISM GAW MUNGKAN TARA RUNG INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE (ICJ) HTE GARA HKU SHAI AI RAI?

International Court of Justice (ICJ) gaw Mungkan Wunpawng hpung (United Nations) kaw na hpaw da ai Tara Rung Kanu (principal court) rai nga ai. 2019 November shata 11 ya hta Gambia mungdan gaw Myen mung hpe 1957 Genocide Convention (amyu baw sang, mungchying masha, makam masham hpung zawn re ni hpe shamyit ai lam) hpe tawt lai ai nga nna ICJ rung de tang shawn ai. Myen mung hpe ahkyak la na matu tang shawn ai lam gaw Mungdan hpe ahkyak la na matu re. Ru hka amu mung nre. Mung dan masha shagu hpe ahkyak la na matu mung nrai ga ai.

Myanmar Mechanism gaw ICJ hte grai shai ai. Tara rung nre. Sawk sagawn ai lam galaw na matu lit shatsam da hkrum ai wuhpung langai sha re. Tara upadi tawt lai ai ni hpe ru hka amu hte je yang lu na matu ra ahkyak ai sakse sakgan ni hpe mahkawng jahpring jatsup ai lit hpe madung galaw ai re. Myanmar Mechanism kaw na hta mahkawng da ai sak se lawng lam ni hpe tara je yang ai lam hta lai nna kaga yaw shada lam hte akyu jashawn na matu hpyi shawn ai rai yang, hpyi shawn wa ai amu langai hpra hta hkan nna (case-by-case basis) myit ya ai lam galaw na re. Ndai hku myit ya ai lam gaw, jai lang na matu hpyi shawn da ai sakse sakgan ni

hpe, ru hka amu ni hpe pat shing dang na matu jai lang na kun, shing nrai tara tawt lai ai ni tinang galaw ai hpe lit la wa hkra shakut ya ai maga de rai na kun ngu ai lam ni re.

MYANMAR MECHANISM GAW HPA MAJAW AHKYAK AI RAI?

Myen mungdan hta 2011 ning kaw nna byin mat wa ai ru hka amu hte seng ai sakse ni, mungkan tara upadi hpe tawt lai ai sakse sakgan ni hpe, ya ten kaw na hta mahkawng zing da na matu grai ahkyak ai. Dai rai yang she, htawm hpang aten hta tara je yang ai lam galaw wa yang jai lang lu na re. Aten ladaw ni lai wa ai masa hte mabyin ni a sakse sakgan ni hpe jahten shamat hkra galaw ai lam ni nga wa yang mungkan ru hka amu ni hpe awng dang hkra tara je yang ai hta yak hkak ai lam ni grai nga wa chye ai. Myanmar Mechanism hku nna manu dan ai sakse sakgan ni hpe ya ten kaw na hta mahkawng zing da ai magam bungli ni gaw htawm hpang na tara je yang ai lam ni hta ahkyak dik ai hku daw dan ya lu ai lam ni tai wa na re.

Myanmar Mechanism gaw shi a lit hte magam bungli ni hpe matut manoi galaw nga sai re. Myen mung kata na mabyin lam ni hpe yu azi nga ai rai nna, mungkan ru hka amu hpe sawng ai hku tawt lai ai lam ni nga wa ai rai yang, seng ang ai sakse sakgan ni hpe hta mahkawng mat wa na. Tawt lai ai ni hpe lani mi na aten hta bai je yang lu hkra, tup hkrak galaw sa mat wa na re. Myanmar Mechanism gaw shatsam da hkrum ai daru magam ahkang aya hpe ja ja manat let, ru hka amu ni hpe n byin hkra pat shing dang lu nna, Myen mungdan mung chying shawa ni hpe makawp maga sa wa lu na ngu myit mada ga ai.

FFM KAW NA SAWK SAGAWN TAWN DA AI SAKSE SAKGAN, SHIGA MABYIN NI HPE HPA BAW GALAW NA RAI?

FFM gaw shi hpe shiga shalai ya ai ni, sakse tai ya lu ai ni a myit hkrum lam la nna mahkawng tawn da ai shiga sakse ni yawng daram hpe Myanmar Mechanism de shalai da ya saga ai. Myanmar Mechanism hku nna lu tawn da ai shiga ni hte sakse ni hpe bai dinglik yu na re. Dai hpang mungkan ru hka amu tawt lai ai ni hpe tara rung hta je yang ahkyak la lu na matu sakse sakgan ni masat tawn da ai madang dep n dep hpe daw dan masat na re. Tara rung hta jai lang mai ai sakse sakgan byin hkra shajin mat na re.

MYANMAR MECHANISM HPE GARA HKU MAI MATUT MAHKAI NA RAI?

Signal: +41(0)76 691 12 08; Email: iimm@un.org

Myanmar Mechanism hpe matut mahkai nna shiga ni shalai ya mayu ai rai yang shawng nnan hku nna, tinang shalai ya ai shiga hte sakse sakgan ni hpe gara hku akyu jashawn na, tinang a amying hte lam hpe masha law law nchye hkra makawp maga da ya na lam ni hpe san mai ga ai. Tinang hpe matut mahkai mai ai phone number, shing nrai tinang hpe gara hku matut mahkai na ladat hpe mung shana wa ya rit.